

Sociological analysis of the role of Iranian art and artists in Islamic civilization with an approach to Max Scheler's theories)

 10.22034/JIVSA.2023.353424.1024

ISSN (P): 2980-7956

ISSN (E): 2821-2452

Atie Nataj Majd^{1*} , Shaghayegh Yaghoubi²

*Corresponding Author: Atie Nataj Majd Email: a.natajmajd@gmail.com

Address: Faculty of Art, Tabari Institute of Higher Education, Babol, Iran.

Citation: Nataj Majd, A. & Yaghoubi, S. (2023), Sociological analysis of the role of Iranian art and artists in Islamic civilization with an approach to Max Scheler's theories, *Journal of Interdisciplinary Studies of Visual Arts*, 1(2), P, 141-148

Received: 25 July 2022

Revised: 11 March 2023

Accepted: 30 February 2023

Published: 15 March 2023

Abstract

There are two common views on the relationship between art and society in general. Romanticism believes in the lack of connection between art and society, and sociology believes in the influence of art and society on each other: Religion is a social phenomenon. In the era of the rise of religions, art was considered a kind of industry and was a follower of religions or social-political currents of the society.

Religious art is considered a transcendental and sacred phenomenon and Islamic art joined with Islamic culture and society and was created under the influence of Islam. Arabs did not pay much attention to art in the early days of Islam. One of the tribes that had a great impact on the development of Islamic art and culture was Iranians, who already had rich art and culture; with the arrival of Islam, they transferred this treasure to Islamic civilization and contributed to the development of Islamic art and culture. The current library research has been investigated with sociological analysis based on Max Scheler's theories on the influence of Iranian art and artists on Islamic civilization. Although art is an independent thing, society has an influence on it. Also, art is effective on society either: A work of art can have a great impact on people when it is cherished by a large number of people. Scheler states that at the time of the emergence of a new culture, the resistance to new ideas is at the lowest level. In this situation, the elites and leaders and people who are role models can support the emergence and prosperity of a new idea. Islamic art emerged in this context with the aim of following the instructions of Islam and getting closer to God. As a result, we cannot deny the mutual influence of Islamic art and Islamic civilization on each other; because even though the form of Islamic art was caused by its contemporary conditions, the idea of its content depends on the minds of artists. Also, these two things, along with the talent of the artist, make the work stronger.

Keywords: Islamic art, sociology of art, Islamic civilization, Max Scheler

^{1*}Assistant Professor of Philosophy of Art, Faculty of Art, Tabari Institute of Higher Education, Babol, Iran.

² Master of Art Research, Faculty of Art, Tabari Institute of Higher Education, Babol, Iran

1. Introduction

The theories of sociologists of art, in the field of art and society, include wide views. Some consider art to be a product of the social conditions of the society, and some consider art and artists to be effective in the development of the conditions of the society. Max Scheler is a German sociologist and believes in the mutual influence of art and society. "He and his followers believe that socio-economic conditions are not the determining factor, but they are the conditions for the occurrence of art and they make it act from the power. Society is a facilitating and fulfilling factor, not a creating and existence-giving factor. That is, special social conditions are the conditions for the emergence of art, not the originator" (Azam Ravadrad, 2009, p. 7). It means that art and society interact with each other while being independent.

The rise of Islam in the Arabian Peninsula and the extensive Muslim conquests from India to Spain affected many cultures. Meanwhile, Islamic civilization was also influenced by the culture and art of those countries, including Iran. In order to understand and analyze this matter, one must first look at what Islamic art is. It is impossible to explain what art is as a whole because it is not possible to fit all aspects of art in one definition, but one can only study it from different perspectives. Religious art is considered a transcendental and sacred phenomenon, and beauty is an inner matter that does not exist in the outside world; rather, it is a sensation, evoking reason, and for this reason, the audience considers a work to be beautiful. With the same approach, Islamic art joined with Islamic culture and society and was created under the influence of Islam. Arabs did not pay much attention to art in the early days of Islam. One of the tribes that had a great impact on the development of Islamic art and culture was the Iranians who already had rich art and culture; and with the arrival of Islam, they transferred this treasure to Islamic civilization and contributed to the development of Islamic art and culture. The purpose of this research is to study the impact of Iranian art and artists on Islamic civilization and the impact of Islam on the basis of art creation from a sociological approach.

2. Research Review

In his book *Theories of the Sociology of Art and Literature* (2009), Azam Rawdard explained the theories and thinkers of the sociology of art, including Max Scheler. Shahram Pazuki in *The Wisdom of Art and Beauty in Islam* (2018), Titus Burkhardt in the book *Eternal Values in Islamic Art* (2018) and Alireza Nowrozitalab in the article "Beauty and Essence of Islamic Art" (2008) explained the position and essence

of Islamic art. Ismail Bani Ardalan has explained the influence of Iranians and Iranian art on Islamic art and civilization in *Epistemology of Artificial Works in the Concept of Art and Art* (2008) and in *The Collection of Articles on Art and Ethics* (2014).

3. Research Methodology

The current basic research is descriptive-analytical and library method was used to collect information. The sociological analysis of the role of Iranian art and artists in Islamic civilization was carried out by applying the theories of Max Scheler, a contemporary sociologist.

4. Research Findings

According to Scheler's sociological theories based on the mutual influence of society and art and at the same time the independence of both, it can be seen that Iranian artists who enjoyed great respect and closeness in Iran before Islam and whose works were always influenced by the religious and mystical worldview, were influenced by the arrival of Islam. The rules of religion created works that had an impact on the development of art and culture of Islamic civilization. In fact, Islam provided a platform for artists to convey their understanding of Islamic mysticism to the audience in the form of works, and this caused people to better understand Islam and to think about the commands of religion, because Iranian artists always give morals, advice, and invitation to think about. They considered the universe as the goal of their art. Also, many Arab artists had Iranian teachers and were influenced by Iranian culture. Islam provided a platform for Iranian artists who thus presented the rich treasure of their culture and art to Muslims. Also, the level of acceptance among the people increased when a major social change, including the religion of Islam, appeared, and they accepted this art. The work of art has an effect on the society and the audience. Also, in contrast to a work whose idea is formed in the artist's mind, it is composed when the platform for its production and presentation is ready. Thus, with the conquest of Iran by the Muslims, Iranian artists began to compose ideas in line with the instructions of the Islamic religion, because the conditions for their production and presentation were also available. Muslim caliphs also supported them. Therefore, Islamic art grew under the influence of Iranians and caused the flourishing and expansion of Islamic civilization because the works of art invited people to think about and be close to God. It should be noted that the acceptance capacity increases when a new culture or government emerges in society which can also create a suitable platform for artists and their

works to be accepted.

5. Conclusion

Applying Scheler's theories, we can conclude that although the form of Islamic art was a result of its contemporary conditions, the idea of its content depended on the minds of the artists, but ideas reached the stage of production that had a foundation in the society. The artist's mind, living conditions, and the structure of the society together cause the creation of the work.

Arab Muslim did not pay much attention to art; after conquering other countries, they were influenced by the culture and art of other countries, one of these civilizations being Iran. Before Islam, Iranians also had rich art and a religious and mystical worldview. They were also skilled and great artists and created many magnificent works, but in the context of Islam, they created works of art that were the crystallization of the spirit of Islam and mysticism, such art affects the minds and souls of the audience. It had an effect and made them think. Also, Iranians have always considered moral, educational and cultural issues to be a part of art and brought these issues into Islamic culture through Islamic art. In the context of new conditions and accepting the religion of Islam, they implemented that part of their ideas that could be

implemented in the contemporary society of that period and thus played a great role in the development of culture and art of Islamic civilization. Although Iranian artists were skilled, they were supported by caliphs and courtiers, which increased the possibility of the artist's idea and the impact of art on the people of the society; this process is in line with Scheler's view of the mutual influence of art and society on each other while being independent. Iranian artists wrote their ideas that followed the instructions of Islam and were supported by both society and the court; and this led to the development of Islamic culture and art.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors have contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approve of the content of the manuscript and agree on all aspects of the work.

Conflict of Interest

Authors have no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all of those who have generously extended their assistance and guidance in this paper.

تحلیل جامعه‌شناسانه نقش هنر و هنرمندان ایرانی در تمدن اسلامی با رویکرد به نظریات ماکس شلر

10.22034/JIVSA.2023.353424.1024

عطیه نتاج مجد^۱، شقایق یعقوبی^۲

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۵/۰۳

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۱۲/۲۰

چکیده

به‌طور کلی دو دیدگاه رایج در زمینه ارتباط هنر و جامعه وجود دارد: رمانتیسم به عدم پیوستگی میان هنر و اجتماع باور دارد و جامعه‌شناسی به تأثیر هنر و اجتماع بر یکدیگر. دین پدیده‌ای اجتماعی است و در گذشته، هنر که نوعی حرفه و صنعت به شمار می‌رفته، پیرو ادیان یا جریان‌های سیاسی-اجتماعی جامعه بوده است. هنر اسلامی نیز در همین بستر با هدف پیروی از دستورات دین اسلام و نزدیک شدن به خداوند مطرح گردید؛ در نتیجه نمی‌توان منکر تأثیر متقابل هنر اسلامی و تمدن اسلامی بر یکدیگر بود؛ چرا که هر چند شکل هنر اسلامی ناشی از شرایط معاصرش بود، لیکن ایده‌محتوای آن به ذهن هنرمندان وابسته است. پژوهش کتابخانه‌ای حاضر با تحلیل جامعه‌شناسانه مبتنی بر نظریات ماکس شلر به بررسی تأثیر هنر و هنرمندان ایرانی بر تمدن اسلامی پرداخته شده است. در این دیدگاه، ایده‌هایی مانند دین و هنر بر تمدن و جامعه تأثیر می‌گذارد؛ این در حالی است که در جامعه نیز باید شرایط پذیرش ایده‌ها فراهم باشد. مسلمانان عرب که در ابتدا توجهی به هنر نداشتند پس از گسترش قلمرو جهان اسلام، تحت تأثیر فرهنگ و هنر کشورهای که فتح کردند، از جمله ایران، قرار گرفتند. در مقابل ایرانیان نیز با پذیرش اسلام و تألیف آثاری اسلامی، برگسترش و رشد این تمدن، تأثیر به‌سزایی گذاشتند که در این پژوهش به تحلیل این ارتباط متقابل پرداخته شده است.

کلید واژه ها: هنر اسلامی، جامعه‌شناسی هنر، تمدن اسلامی، ماکس شلر.

^۱ دکتری فلسفه هنر، دانشکده هنر، مؤسسه آموزش عالی طبری، بابل، ایران Email: a.natajmajd@gmail.com

^۲ کارشناسی ارشد پژوهش هنر، دانشکده هنر، مؤسسه آموزش عالی طبری، بابل، ایران

۱. مقدمه

با مطالعه متون تألیف شده در زمینه جامعه‌شناسی هنر، می‌توان پی‌برد جامعه‌شناسان، در زمینه هنر و اجتماع، دارای دیدگاه‌های گسترده‌ای هستند. برخی هنر را محصول شرایط اجتماعی جامعه و برخی نیز هنر و هنرمندان را در بروز شرایط جامعه مؤثر می‌دانند. ماکس شلر، جامعه‌شناس آلمانی، به تأثیر متقابل هنر و جامعه باور دارد. «او و پیروانش معتقدند شرایط اجتماعی اقتصادی عامل تعیین‌کننده نیستند، بلکه آن‌ها شرایط وقوع هنرند و آن را از قوه به فعل درمی‌آورند. جامعه عاملی تسهیل‌بخش و تحقق‌بخش است نه به وجود آورنده و هستی‌بخش؛ یعنی شرایط اجتماعی خاص، شرط بروز و ظهور هنر است، نه به وجود آورنده» (راودراد، ۱۳۸۹، ص. ۷۰) بدان معنا که هنر و جامعه در عین استقلال، باهم در تعامل هستند.

ظهور اسلام در شبه‌جزیره عربستان و فتوحات گسترده مسلمانان از هند تا اسپانیا، فرهنگ‌های زیادی را تحت تأثیر قرار داد. این در حالی است که تمدن اسلامی نیز تحت تأثیر فرهنگ و هنر آن کشورها از جمله ایران قرار گرفت. برای درک و تحلیل این امر ابتدا باید به چستی هنر اسلامی پرداخت. توضیح چستی هنر به طور کلی امری غیرممکن است زیرا نمی‌توان تمام وجوه هنر را در یک تعریف جای داد بلکه تنها می‌توان به مطالعه آن از دیدگاه‌های مختلف پرداخت. هنر دینی، پدیده‌ای ماورایی و مقدس دانسته می‌شود و زیبایی امری درونی که در عالم خارج وجود ندارد بلکه محسوسات، تداعی‌کننده معقولات بوده و از همین جهت مخاطب یک اثر را زیبا می‌پندارد. هنر اسلامی نیز با همین رویکرد، با فرهنگ و جامعه اسلامی پیوست و تحت تأثیر دین اسلام به وجود آمد. اعراب در اوایل ظهور اسلام توجه زیادی به هنر نداشتند. یکی از اقوامی که در پیشرفت فرهنگ و هنر اسلامی تأثیر زیادی داشتند ایرانیان بودند که از قبل نیز هنر و فرهنگ غنی داشته و با ورود اسلام، این گنجینه را به تمدن اسلامی منتقل کردند و سبب پیشرفت هنر و فرهنگ اسلامی شدند. هدف این پژوهش مطالعه تأثیر هنر و هنرمندان ایرانی بر تمدن اسلام و نیز تأثیر اسلام بر بستر آفرینش هنر با رویکرد جامعه‌شناسی است.

۱-۱. روش تحقیق

پژوهش حاضر، توصیفی تحلیلی بوده و برای جمع‌آوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است. تحلیل جامعه‌شناسانه نقش هنر و هنرمندان ایرانی در تمدن اسلامی با رویکرد به نظریات ماکس شلر صورت گرفت.

۲-۱. پیشینه پژوهش

اعظم راودراد در کتاب نظریه‌های جامعه‌شناسی هنر و ادبیات (۱۳۸۹) به توضیح و تشریح نظریات و متفکران حوزه جامعه‌شناسی هنر از جمله ماکس شلر پرداخته است. شهرام پازوکی در کتاب حکمت هنر و زیبایی در اسلام (۱۳۹۸)، بورکهارت تیتوس در کتاب ارزش‌های جاودان در هنر اسلامی (۱۳۶۱) و علیرضا نوروزی‌طلب در مقاله «زیبایی و ذات‌شناسی هنر اسلامی» (۱۳۸۸) به توضیح جایگاه و جوهره هنر اسلامی پرداختند. اسماعیل بنی‌اردلان در کتاب معرفت‌شناسی آثار صناعی جستجویی در مفهوم فن و هنر (۱۳۸۸) و مجموعه مقالات هنر و اخلاق (۱۳۹۴) به توضیح تأثیر ایرانیان و هنر ایرانی بر هنر و تمدن اسلامی پرداخته است. برای درک بهتر تحولات هنر از جمله هنر ایران و هنر اسلامی نیز می‌توان به مطالعه خلاصه تاریخ هنر (۱۳۹۰) اثر مرزبان و هنر در گذر زمان (۱۳۹۱) اثر هلن گاردنر پرداخت.

۲. چارچوب نظری

هنر پدیده‌ای است پیچیده که به راحتی نمی‌توان تعریف دقیقی برای آن ارائه داد تا همه جنبه‌های آن را در خود بگنجانند. یکی از جنبه‌های

هنر که می‌توان آن را مورد مطالعه قرار داد، جامعه‌شناسی بوده که جسم هنر را مورد مطالعه قرار می‌دهد و در پی شناخت هنر، پژوهش و ایجاد آگاهی در باب هنر و بررسی روند آفرینش اثر و کارکرد آن بر مخاطب و ارتباط متقابل هنر با جامعه است. در این پژوهش با رویکرد به نظریات شلر در زمینه جامعه‌شناسی هنر، تمرکز بر مطالعه تأثیرات متقابل ایرانیان، هنر و تمدن اسلامی است. بدین جهت می‌بایست پس از شناخت روح هنر اسلامی مطالعه جسم این هنر و رابطه آن با جامعه پرداخت. هرچند مخاطب هنر، دریافت‌کننده آن است و زمینه فکری او در دریافت پیام اثر، تأثیر دارد، مبنای دریافت، اثر هنری، است که هم می‌تواند از جامعه تأثیر پذیرد و هم بر جامعه تأثیر گذارد.

۲-۱. ماکس شلر

ماکس فردیناند شلر (۱۸۷۴ - ۱۹۲۸) فیلسوف آلمانی بود که «جامعه‌شناسی معرفت» را پدید آورد. او تحت تأثیر پدیدارشناسی چون هوسرل از پیشگامان وارد کردن روش پدیدارشناسی به حوزه‌هایی نظیر دین، اخلاقیات و ارزش‌ها بود. «به‌طور کلی بر اساس نظریه شلر، معرفت و جامعه هر یک حوزه‌ای از وجود را شکل می‌دهند و سپس در ارتباط متقابل قرار می‌گیرند. معرفت علی‌رغم وجود ناب خود، تنها در صورتی در جامعه محقق می‌شود که شرایط وجودی به آن اجازه دهند» (راودراد، ۱۳۸۹، ص. ۱۴۴).

هنر مقوله‌ای معرفتی است و با وجود مستقل بودن، در صورتی بروز پیدا می‌کند که زمینه لازم فراهم شود. شلر برای تبیین ارتباط متقابل هنر و جامعه عواملی را مورد بررسی قرار می‌دهد که شامل عوامل واقعی (جامعه) و عوامل ایده‌ای (هنر) است. «شلر می‌گوید دسته‌های اصلی عوامل ایده‌ای که به بخش معنوی زندگی انسان مربوط است، عبارت‌اند از مذهب، متافیزیک، علم، هنر و قانون، درحالی‌که عوامل واقعی به گرایش و بخش مادی زندگی انسان مربوط است که عبارت‌اند از اقتصاد، قدرت و تولید مثل» (راودراد، ۱۳۸۹، ص. ۱۴۵). در ادامه، شلر ذهن را عاملی تعیین‌کننده دانسته که امکان تحقق بخشی ندارد. ذهن تصمیم می‌گیرد، اما به فعل درآمدن این تصمیم به عوامل واقعی بستگی دارد. در نتیجه، زمانی که یک امر ایده‌ای مانند هنر، توسط ذهن تعیین شود درحالی‌که امکان تحقق آن، بر اساس عوامل واقعی وجود داشته باشد، به فعل درمی‌آید. با رویکرد به نظریات شلر، با وجود اینکه شکل هنر ناشی از شرایط معاصرش است اما محتوای آن که ایده ناب است از چنین جبریتی آزاد است. ذهن هنرمند (ایده) و شرایط زندگی و ساختار جامعه (چگونگی ظهور) در ارتباط باهم سبب به وجود آمدن اثر می‌شوند. در نتیجه، در رویکرد شلری نمی‌توان تأثیر جبریت اجتماعی بر هنر را نادیده گرفت؛ حتی ممکن است هنرمند در ذهن خود ایده‌هایی پرورانده باشد که در جامعه معاصرش امکان تحقق ندارد. بدین ترتیب هرچند هنر امری مستقل است، جامعه نیز در آن تأثیر دارد.

در مقابل، هنر نیز بر جامعه اثربخش است. یک اثر هنری زمانی که توسط عده زیادی از مردم گرمی داشته شود، می‌تواند تأثیر زیادی بر افراد داشته باشد. شلر بیان می‌کند که در زمان ظهور یک فرهنگ جدید، ذهن بیشترین حد تعیین‌کنندگی را دارد و مقاومت در برابر ایده‌های جدید در کمترین سطح است، در این شرایط نخبگان و رهبران و افرادی که الگو هستند، با حمایت از ایده‌ای جدید می‌توانند زمینه ظهور و شکوفایی آن را پدید آورند. در چنین وضعیتی زمینه نوآوری و قدرت تأثیرگذاری و استقبال مردم فراهم می‌شود. همچنین این دو مورد در کنار استعداد هنرمند، موجب قدرت اثر می‌شود. در نتیجه، اثر فاختری که توسط یک هنرمند با ایده ناب و استعداد هنری به خصوص هنگام ظهور فرهنگی جدید، به وجود آمده است، می‌تواند فکر مخاطب را به جهتی که مدنظر هنرمند است هدایت کند. هرچند که زمینه‌های فکری مخاطب نیز هنگام خوانش در دریافت او از اثر

به‌طورکلی پیشرفت علم و فرهنگ این دوره، حاصل آمیزش تعلیمات اسلامی با فرهنگ‌های دیگر بود. درنهایت به‌مرورزمان خلافت عباسی به دلیل منازعات بر سر جانشینی دچار شکاف‌های عمیقی شده و روبه‌زوال رفت و با حمله مهاجمان مغول واژگون گشت. هرچند هنر اسلامی تحت تأثیر فرهنگ‌های مختلف شکل گرفت و ابعاد گسترده‌ای داشت اما همواره پیرو دستورات دین، در پی آشکار ساختن حقیقت و تجلی خداوند و تعمق در ذات خدا بود. مفهوم زیبایی در این هنر، با تفکر جدید غرب که بر مبنای آن زیبایی مفهومی ذهنی دانسته می‌شود که به ادراک بستگی دارد، متفاوت است. در تفکر اسلامی و شرقی، زیبایی امری متافیزیکی است. درک زیبایی در عالم اسلام تابع نگرشی عرفانی است و هنرمندان مسلمان قبل از هنر، فتوت فرامی‌گرفتند تا صاحب صفات پسندیده شوند و آثاری خلق کنند که روح مخاطب را به سوی امور اخلاقی و والا هدایت کنند. در اسلام زیبایی، حُسن و عشق یکی دانسته می‌شوند و مبنای آن، تجلی است. «در عالم اسلام، زیبایی جنبه وجودشناسی دارد. موجود، یعنی زیبا و بحث زیبایی، بحث وجود و موجودات است. زیبایی، ظهور وجود موجود و ظهور حقیقت است» (پازوکی، ۱۳۹۸، ص. ۲۴). در حقیقت، زیبایی در جهان بینی اسلامی با تجلی، حُسن و جمال پیونده خورده و امری هستی‌شناسانه است.

۳-۲-۳. هنر و هنرمندان ایران پس از حمله اعراب

ایران پیش از ورود اسلام تحت حکومت شاهنشاهی ساسانی بود که آخرین دوره از ایران باستان دانسته می‌شود و پایتخت آن‌ها تیسفون در نزدیکی بغداد بود. تمدن ایرانی در این دوره بسیار شکوفا بوده و بر تمدن‌های دیگر نظیر روم، هند، چین، اروپای غربی و آفریقا تأثیر زیادی گذاشت. از آنجایی که ایران در اثر جنگ‌های طولانی، مالیات‌های سنگین و سوءاستفاده شاهان و روحانیان از قدرت و نیز اختلافات داخلی تضعیف شده بود، در مقابل حمله اعراب مقاومت زیادی از خود نشان نداد. در این زمان ایران از نظر هنر، معماری، موسیقی و دیگر زمینه‌ها پیشرفت زیادی کرده بود و پس از حمله اعراب این دستاوردها به مسلمانان منتقل شد.

ایرانیان که پیش از اسلام، زرتشتی بودند، با معنویت و یکتاپرستی آشنا بوده و از همین جهت، معنویت و حقیقت اسلام را به‌خوبی درک کردند. ایرانیان شنیدن اندرز را گرامی داشته و گنج حکمت را بزرگ‌ترین گنج‌ها می‌شناختند. ارج نهادن به خرد و نقش اساسی قائل شدن ایرانیان برای آن در آفرینش، بارزترین میراثی است که تفکر ایرانی بر جای گذاشته است (بنی‌اردلان، ۱۳۹۴). هنر ایران پیش از اسلام هم با جهان بینی مذهبی، همواره مخاطب را به اندیشیدن به امور والا هدایت می‌کرد. با وجود اقوام مختلف و باورهای گوناگون، این جهان بینی آیینی، پیوند مشترکی بین آن‌ها به وجود آورده بود. باوندیان در کتاب حکمت هنر اسلامی توضیح می‌دهد آثار معماری باقیمانده از عصر هخامنشیان نشان‌دهنده جلوه‌های اساطیری بر پایه بزدان‌شناسی، جهان‌شناسی و انسان‌شناسی خاص زرتشتی بود. یکی از عواملی که سبب شد تأثیر فرهنگ ایرانی بر خلافت اسلامی بیشتر شود، تغییر پایتخت از دمشق به بغداد بود. در دربار خلفا از الگوهای سیاسی ساسانی و فرهنگ ایرانی پیروی می‌شد و بسیاری از شخصیت‌های برجسته، ایرانی بودند. در اوایل دوره عباسی بیشتر بزرگان علم و ادب نیز از ایرانیان بودند. عصر طلایی اسلام تا حد زیادی تحت تأثیر بزرگان ایرانی در زمینه‌های مختلف بود. ابن خلدون مؤرخ عرب در قرن چهاردهم توضیح می‌دهد که عجم‌ها در صناعات (هنر) و علوم بیش از همه صاحب دست بوده‌اند، چراکه فرهنگ سکونت و شهرنشینی از دوره‌های قبلی در میان آن‌ها وجود داشته است. همچنین ابن خلدون می‌نویسد: «بیشتر دانشمندان مسلمان، چه در علوم نقلی و مذهبی و چه در علوم عقلی، به‌جز چند استثنا، عجم

زیادی دارد و شرایط معاصر در تحقق هنر مؤثر است. بدین جهت این رویکرد در تحلیل جامعه‌شناسانه، تأثیر متقابل هنر و هنرمندان ایرانی در تمدن اسلام پس از فتح ایران توسط مسلمانان عرب، مورد توجه قرار گرفت.

۲-۲-۲. هنر اسلامی

به‌طورکلی دین‌ها پدیدآورنده سبک هنری خاصی نبودند و در زمان ظهور ادیان مختلف از جمله اسلام، هنر در زمره صنایع به‌شمار می‌رفت و در خدمت جامعه، فرهنگ و ارزش‌ها قرار داشت. عرب‌های مسلمان که قومی بادیه‌نشین بودند، هنری ساده داشتند. بعدها پس از رحلت پیامبر و در زمان سلطه خلفای اموی، عباسی و فاطمی بود که هنر اسلامی تحت تأثیر کشورهای فتح‌شده، پدید آمد. «زندگی ساده اعراب به چیزی به‌نام فنون و صنعت نیاز نداشت. حتی کتاب که گنجینه علوم بود مورد عنایت آن‌ها نبود. فرهنگ عرب را فرهنگ لسانی می‌دانند، یعنی فرهنگی که به زبان‌آوری متکی است و سینه‌به‌سینه انتقال می‌یافت» (بنی‌اردلان، ۱۳۸۸، ص. ۶۲). هنر اسلامی پس از نفوذ اعراب به کشورهای مختلف توسط نوادگان جنگجویان صدر اسلام بود که شکل گرفت و پیشرفت کرد. از آنجایی که مسلمانان عرب که اغلب بیابان‌گرد و چادرنشین بودند، سابقه سبک هنری مستقلی نداشتند و بیشتر هنرمندان عرب در آن عصر تحت تعلیم استادان خارجی از جمله ایرانیان قرار گرفتند. «هنر قوم عرب که دولت اسلامی را بنیان نهادند، به نتایجی، یوربابافی، ساختن بُت‌هایی برای پرستش و پاره‌ای هنرهای دستی با نقوشی تزئینی منحصر بود» (مرزبان، ۱۳۹۰، ص. ۱۱۵).

ایران از تمدن‌هایی بود که از همان ابتدا، میراث فرهنگی و هنری غنی خود را که مربوط به دوره‌های قبل از جمله ساسانیان بود، به مسلمانان ارائه کرد. «پس از اسلام، ایران کانون حوزه فرهنگ و تمدن و مرکز گسترش اسلام در سراسر جهان شد. بزرگان، مفسران، محدثان، دانشمندان و نویسندگان و... اکثر ایرانی بودند و ممالک اسلامی را با بسیاری از مسائل آداب مملکت‌داری و فنون معماری و صنعت آشنا ساختند» (پورعبدالله، ۱۳۸۹، ص. ۹).

پس از پیامبر، دولت‌های اسلامی از جمله خلافت راشدین، اموی و عباسی به میان آمدند. ایران نیز، پس از شکست ساسانیان از اعراب، تحت حکومت خلفای راشدین، امویان و عباسیان قرار گرفت. از سال‌های صدر اسلام، بنا یا اثر هنری مهمی به‌جای نمانده است، زیرا در ابتدا مرکز حکومت اسلامی عربستان بود که در زمینه هنر و معماری بسیار شکوفا نبود. هرچند در ادامه هنر اسلامی به‌سرعت و با جسارت پیشرفت کرد. همچنین دولت اسلامی منابع مالی کافی که حاصل غنیمت‌های جنگی بود برای ساخت بنا در دسترس داشت. آن‌ها همچنین کارگر و مصالح از خارج از محدوده خویش وارد کرده که سبب ورود اندیشه‌های هنری یونان و روم به هنر اسلامی شد. هنرهای دیگر در هنر اسلامی عصر اموی انگشت‌شمار است. حاکمان اموی اقلیت عربی اندکی بودند که حفظ قدرتشان متکی به توان نظامی بود، اما از نظر داخلی منازعات مذهبی، قبیله‌ای و نژادپرستی باعث سقوط آن‌ها شد. درنهایت انقلابی به رهبری نوادگان عموی پیامبر، عباس به وجود آمد و امویان سرنگون شدند. این تغییر سیاسی سبب کاهش تأثیر یونان بر فرهنگ نوپای اسلامی و انتقال پایتخت از سوریه به بغداد شد. نزدیکی بغداد به دجله و فرات که مراکز بازرگانی بودند و همچنین قصر تیسفون پایتخت ساسانی سبب ایجاد تأثیرات زیادی در فرهنگ و هنر شد. «ابوجعفر المنصور دومین خلیفه عباسی، نخست کلاه و لباس ایرانی به تن و آداب‌ورسوم دربار ساسانیان را تقلید می‌کرد» (پورعبدالله، ۱۳۸۹، ص. ۸۹). همچنین در این زمان، دانشگاه‌های بغداد آغازگر دوره طلایی اسلام شدند و نیز نهضت ترجمه شکل گرفت که در آن آثار فلسفی و علمی به عربی ترجمه می‌شدند؛ در نتیجه عربی نه تنها زبان دینی بلکه زبان علمی نیز بود.

بودند. اگر هم دانشمندی ریشه‌ی عربی داشته، زبان و ملیت وی عجمی بوده است و یا استادان عجمی داشته است» (پارشاطر، ۱۳۸۱، ص. ۱۰). برخی از اعراب نیز هم به عربی و هم به فارسی تسلط داشته و آثار فارسی را می‌خواندند و با فرهنگ ایرانی آشنا می‌شدند، سپس آثاری در ادبیات شعر، نثر و علوم پدید می‌آوردند. همچنین برخی از ایرانیان نیز عربی را آموختند و به این زبان، شعر و نثر تألیف کردند. برای مثال همه تفاسیر قرآن به زبان عربی نوشته شده، اما اکثر مؤلفان این تفاسیر ایرانی بودند از جمله: طبری، ثعالبی نیشابوری، فخرالدین رازی، بیضاوی. آن‌ها همچنین شعر را کمال رساندند. «آنچه ایرانیان در شعر عربی وارد کردند، تخیلی زنده و زیبا و ظرافت کلام و عمق و لطافت احساسات و گنجینه‌ای نواز فکر و اندیشه بود» (پارشاطر، ۱۳۸۱، ص. ۲۲). اندیشه ایرانیان تأثیر زیادی در عرفان و تصوف نیز داشته است و آثار زیادی در این زمینه تألیف شده. «هنر، به معنی نیک‌مردی و جوانمردی، با آداب و آیین خاص خود، میراث ایران پیشااسلامی است. جوهر اخلاقی تربیتی در این آیین بسیار پُررنگ بود. در دوران اسلامی، این آیین که جوهر مردمی‌گردی در آن نیرومند بود، همچون شاخه‌ای از تصوف، میدان عمل تازه‌ای یافت» (بنی‌اردلان، ۱۳۸۸، ص. ۶۹).

۴-۲. معماری

اعراب به‌جز شعر، بهره‌چندانی از هنر و به‌خصوص معماری نداشتند و در غنای هنر و معماری اسلامی نقش زیادی ایفا نکردند. در نتیجه معماری اسلامی از شاخص‌ترین و برجسته‌ترین عناصر فرهنگ‌های دیگر، بهره‌برد. نخستین معماری اسلامی بین دو شیوه غرب و هنر بیزانس و شرق یعنی معماری دیرینه ایرانی و الگوهای ساسانی بود. با تغییر پایتخت از دمشق به بغداد زمینه‌های تأثیر هنر بیزانس کم شد و بیشتر تحت تأثیر هنر ساسانی قرار گرفتند. برای مثال نگاره‌های منقار و نقوش اسلیمی و موارد این‌چنینی که ماده آن‌ها از حجاری‌های دوره ساسانی است، دیده می‌شود. در هنر اسلامی از آنجا که این هنر با عالم ملکوت پیوندی ژرف دارد نور به‌عنوان مظهر وجود عنصر مهمی است. آینه‌کاری و بهره‌گیری از موزاییک‌ها و یارنگ درخشنده طلایی و فیروزه‌ای برای گنبدها و تزیین نقوش و مقرنس‌ها، همه بیانی از نور است. درواقع، درخشش نور از دل سنگ دیده می‌شود، همان‌طور که عالم تجلی خداوند است که نشانگر هدف کلی هنر اسلامی است. شهر بغداد نیز توسط دانشمندان و مهندسان ایرانی از روی الگوی شهر فیروزآباد طرح شد و بدین‌جهت می‌توان هنرمندان ایرانی را در معماری و تمدن اسلامی تأثیرگذار دانست. «بر اساس نوشته حموی در معجم‌البلدان (دانشنامه جغرافیایی)، طرح شهر بغداد دایره شکل شبیه شهر فیروزآباد و دارای چهار دروازه با درهای بزرگ آهنی و یکی از دروازه‌ها (باب‌الشیراز) دروازه شیراز بوده است» (پورعبداللّه، ۱۳۸۹، ص. ۸۹). همچنین نمونه‌های بسیار دیگری از تأثیر هنرمندان ایرانی می‌توان نام برد از جمله قصر «بوالفواره» در زمان خلیفه متوکل که توسط معمار ایرانی از کاخ ساسانیان در «قصرشیرین» اقتباس شد.

۵-۲. خوشنویسی

معجزه اسلام، قرآن است و بدین‌جهت خوشنویسی قرآن از اهمّیت بالایی برخوردار بود. «هنر اسلامی نقش‌مایه‌های بسیاری را از هنر ایران پیش از اسلام و نیز نقش‌مایه‌هایی را از آسیای مرکزی اقتباس کرد. این نقش‌مایه‌ها در روح اسلام استحاله یافتند و به‌عنوان اجزایی از ساختار هنر اسلامی به کار گرفته شدند» (نوروزی طلب، ۱۳۸۸). هنر اسلامی به دنبال حقیقت دین اسلام و پرده‌برداری از آن است و نمود آن در خوشنویسی نیز به چشم می‌خورد. «هنر اسلامی، با کلام وحی آغاز شد و کتابت قرآن (هنر خوشنویسی) نخستین هنر تجسمی است که آیات الهی را صورتی مکتوب بخشید» (نوروزی طلب، ۱۳۸۸).

از آنجا که خوشنویسی برای کتابت قرآن مورد استفاده قرار می‌گرفت، بالاترین مرتبه را در بین هنرهای اسلامی داشت که در معماری نیز به کار می‌رفت. بورکهارت در مقاله «ارزش‌های جاودان در هنر اسلامی» از آزادی و نامحدود بودن خوشنویسی در اسلام صحبت می‌کند و توضیح می‌دهد که این هنر قواعد دقیقی داشته که مربوط به قطع و وصل حروف، تناسب آن‌ها، حفظ وزن و انتخاب سبک است؛ همچنین سبک‌های بسیاری از جمله کوفی یا نستعلیق وجود دارند و امکان ترکیب حروف نامحدود است. وی بیان می‌کند کمال آزادی عمل در خوشنویسی وجود داشته و در هیچ‌یک از هنرهای بصری دیگر روح اسلام این‌گونه بی‌پرده متجلی نمی‌شد. نوشتن آیات قرآن بر کاشی‌های مساجد و کتیبه‌ها و ساختمان‌ها بیانگر آن است که آیات قرآن سراسر زندگی اسلامی را پر کرده است. وظیفه خوشنویسی این است که جمال جاودانی قرآن را محسوس سازد و به همین جهت بود که برای سبک و صورت‌های نوشتاری، کیفیاتی زیبایی‌شناختی پدید آمد که تحت تأثیر سبک و هنرمندان ایرانی بود. «شیوه خاص خطی که در ایران تکامل یافت، خط نستعلیق است. شکل‌های اصلی این خط مرکز و دایره است و خط‌های عمودی الف، لام و کاف، چنان ظریف شده که گویی در جریان کلی وقفه‌های مختصری ایجاد می‌کند. خط ثلث نیز حد فاصل میان خطوط اولیه ایران اسلامی و صورت زیبای آخرین خط فارسی است» (پوپ، ۱۳۹۴، ص. ۱۶۷).

۶-۲. نگارگری

نخستین مکتب رسمی نگارگری پس از ظهور اسلام مکتب بغداد در دوره عباسیان بود که بیشتر هنرمندان آن ایرانی بودند. پیش از آن نگارگری بیشتر بر دیوار کاخ‌ها و برای تزئین بنا مورد استفاده قرار می‌گرفت. در این شیوه، نخستین نمونه‌های تصویرگری در کتب علمی و فنی رواج یافت و در زمینه مضامین مذهبی استفاده نمی‌شد. از میان آثار این دوره می‌توان به مفیدالخاص نوشته محمد بن زکریا رازی اشاره کرد. به‌طور کلی به تصویر کشیدن پیکر انسان در اسلام ممنوع بود و در مساجد برخلاف ادیان دیگر، از تمثال یا نقاشی استفاده نمی‌شد. در نتیجه از نقوش اسلیمی و نقوش هندسی که نشان‌دهنده وحدت در کثرت و کثرت در وحدت هستند، استفاده می‌شد. «هیچ‌یک از هنرهای اسلامی، به‌استثنای مینیاتور ایرانی، منعکس‌کننده داستان‌ها و تمثیل‌های قرآن نیست» (بوکهارت، ۱۳۶۱). در میان ایرانیان با این استدلال که عیناً شبیه به انسان‌ها نقاشی نکشد تا پدید آوردن آثار از انسان جایز دانسته شود، در مینیاتورها از پرسپکتیو و سایه‌روشن استفاده نمی‌شود. ایرانیان آن دوران خود را وارث پیشینه‌ای ملی و بزرگ دانسته و درعین حال در برنامه الهی اسلام شرکت می‌کردند. درواقع مینیاتور ایرانی، نگارگری پیش از اسلام است که با عرفان و تفکرات اسلامی ادغام گردید و تبدیل به راهی برای ظهور جلوه‌های الهی شد. هرچند متأسفانه، بسیاری از مینیاتورهای این دوره پس از حمله مغول از بین رفت. «نقاشی ایران باستان در دوره ساسانیان آن‌قدر اهمّیت داشت که قوانین آن بر پیکرسازی نیز تحمیل شد. این نکته در نقش برجسته نقش رستم، طاق‌بستان و پیکر شاهانه غار شاپور به‌خوبی دیده می‌شود» (پوپ، ۱۳۹۴، ص. ۱۶۸).

هنر مینیاتور در ابتدا برای تزئین کتاب به کار می‌رفت و ذهن خواننده را به مفهوم متن معطوف می‌کرد تا او را تحت تأثیر معنا قرار دهد. «هنر کتاب‌آرایی در نظر ایرانیان مهم‌ترین هنرها بود و برای تزئین کتاب بزرگ‌ترین طراحان را دعوت می‌کردند. این هنر همیشه با حالات و روحیات ملی مربوط بود؛ یعنی در قرن چهارم ساده و بی‌پیرایه و در قرون پنجم و ششم متین و منسجم، در قرن هشتم مجلل و نیرومند و در قرن نهم و دهم، تجملی، ظریف و پُرمایه» (پوپ، ۱۳۹۴، ص. ۱۷۳). هلن گاردنر نیز در کتاب هنر در گذر زمان، از علاقه پادشاهان ایرانی مسلمان به تذهیب و حمایت از هنرمندان در دربار توضیح می‌دهد.

«اعراب هیچ‌گونه سنت مستقلی در تصویرنگاری نداشتند. یکی از بزرگ‌ترین مکتب‌های تذهیب‌کاری کتاب در ایران پدید آمد. پادشاهان ایرانی، کتاب‌های زیبا را دوست داشتند و در دربارهای خویش علاوه بر خوشنویسان چیره‌دست، برخی از هنرمندان پرآوازه را نیز حمایت می‌کردند» (گاردنر، ۱۳۹۱، ص. ۲۶۴). در نتیجه در این دوران کتابت و نگارگری نیز تحت تأثیر هنرمندان ایرانی قرار داشت و همچنین در مقابل هنرمندان ایرانی نیز آثاری تألیف می‌کردند که جامعه و تمدن اسلامی پذیرای آن باشد.

۳. تحلیل جامعه‌شناسانه

با توجه به نظریات جامعه‌شناسی شلر بر مبنای تأثیر متقابل جامعه و هنر و در عین حال استقلال هر دو می‌توان پی برد، هنرمندان ایرانی که پیش از اسلام در ایران از ارج و قرب زیادی برخوردار بودند و آثارشان همواره تحت تأثیر جهان بینی آیینی و عرفانی بود، هنگام ورود اسلام، تحت تأثیر احکام دین، آثاری خلق کردند که برگسترش هنر و فرهنگ تمدن اسلامی تأثیرگذار بود. «زمانی که هنر اسلامی به صورت یگانه متولد گشته و استمرار دائمی پیدا کرد، تأثیرات هنر اسلامی به ایتالیا انتقال یافت و هنرمندان مدرسه توسکانیا در فلورانس و بیزانس، از هنر اسلامی متأثر گشتند» (نوروزی‌طلب، ۱۳۸۸، ص. ۱۶). در واقع، هنرمندان دریافت خود را از عرفان اسلامی در قالب آثار به مخاطب منتقل می‌کردند و همین امر سبب درک بهتر مردم از اسلام و اندیشیدن به دستورات دین شد؛ زیرا هنرمندان ایرانی همواره اخلاق، پند و اندرز و دعوت به اندیشیدن به جهان والا را هدف هنر خود می‌دانستند. همچنین بسیاری از هنرمندان عرب، استادان ایرانی داشتند و تحت تأثیر فرهنگ ایرانی بودند. «هنر اسلامی، دارای ماهیت دینی و مذهبی است که بیش از آنکه حاوی صور و موضوعات مذهبی باشد، تبلور روح ایمان توحیدی در قالبی انتزاعی و به دور از هر اصراری در بازنمایی عینی جهان پیرامون است» (باوندیان، ۱۳۸۲).

رویکرد خاص به نمادپردازی در هنر اسلام به جهان ابدی در وی جهان ظاهر و فانی اشاره داشته و مبتنی بر معرفت روحانی است که حکمت نام دارد. چنین هنری مخاطبان را تحت تأثیر قرار داد و سبب شد عقاید افراد جامعه یکدست گردد. باوندیان در کتاب حکمت هنر اسلامی توضیح می‌دهد که هنر اسلام تمایلی به شمایل‌نگاری ندارد و از نقوش مهم در هنر اسلامی، نقوش هندسی و پیچکی هستند که سبب می‌شوند مخاطب به دو نکته توجه کند؛ کیفیت بلورین و حرکت مدام هستی. همچنین هنر اسلام هم از جهت صورت و هم معنا، با کلام الهی مناسبت دارد که بیش از هر چیز در قالب خوشنویسی و معماری مساجد نمود یافته است. بدین ترتیب هم اصول شریعت اسلامی بستری برای هنرمندان ایرانی فراهم کرد و هم هنرمندان ایرانی،

کتاب‌نامه

- باوندیان، ع. (۱۳۸۲). حکمت هنر اسلامی. مشهد: شاملو.
- بنی‌اردلان، ا. (۱۳۸۸). معرفت‌شناسی آثار صنعتی جستجویی در مفهوم فن و هنر. تهران: انتشارات سوره مهر.
- بنی‌اردلان، ا.، آزاده‌فر، م. ر. (۱۳۹۴). هنر و اخلاق (مجموعه مقالات). تهران: انتشارات سوره مهر.
- بورکهارت، ت. (۱۳۶۱). ارزش‌های جاودان در هنر اسلامی. ترجمه نصرالله پورجوادی. نشر دانش. شماره ۱۱، صص ۲-۱۳.
- پازوکی، ش. (۱۳۹۸). حکمت هنر و زیبایی در اسلام. تهران: مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری.
- پوپ، آ. (۱۳۹۴). شاهکارهای هنر ایران. ترجمه، اقتباس و نگارش: پرویز ناتل خانلری. تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- حبیب‌الله، پ. ع. (۱۳۸۹). حکمت‌های پنهان در معماری ایران. تهران: کلهر.
- راودراد، ا. (۱۳۸۹). نظریه‌های جامعه‌شناسی هنر و ادبیات. تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.
- گاردنر، ه. (۱۳۹۱). هنر در گذر زمان. ترجمه محمّد تقی فرامرزی. تهران: مؤسسه انتشارات نگاه، چاپ پانزدهم.
- مرزبان، پ. (۱۳۹۰). خلاصه تاریخ هنر. تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- نوروزی‌طلب، ع. (۱۳۸۸). «زیبایی و ذات‌شناسی هنر اسلامی». نشریه کتاب ماه هنر. شماره ۱۲۹. صص ۳۱-۴.
- یارشاطر، ا. (۱۳۸۱). حضور ایران در جهان اسلام. ترجمه فریدون مجلسی. تهران: مروارید.

گنجینه غنی فرهنگ و هنر خود را به مسلمانان ارائه کردند. همچنین زمینه پذیرش در مردم، هنگام ظهور یک تغییر اجتماعی بزرگ از جمله دین اسلام، بالاتر رفته و پذیرای این هنر شدند. اثر هنری بر جامعه و مخاطب تأثیر دارد همچنین در مقابل یک اثر که ایده آن در ذهن هنرمند شکل می‌گیرد، زمانی تألیف می‌شود که بستر تولید و ارائه آن فراهم باشد. بدین ترتیب با فتح ایران توسط مسلمانان، هنرمندان ایرانی به تألیف ایده‌هایی در راستای دستورات دین اسلام پرداختند؛ چراکه شرایط تولید و ارائه آن‌ها نیز فراهم بود. خلفای مسلمان نیز از آن‌ها حمایت می‌کردند. همچنین ظرفیت پذیرش در هنگام بروز یا ظهور یک فرهنگ یا حکومت جدید در جامعه افزایش می‌یابد که این امر نیز می‌تواند بستر مناسبی برای هنرمندان و پذیرش آثار آن‌ها ایجاد کند.

۴. نتیجه‌گیری

با رویکرد به نظریات شلر می‌توان نتیجه گرفت با وجود این که شکل هنر اسلامی همواره ناشی از شرایط معاصرش بوده، اما ایده محتوای آن به ذهن هنرمندان بستگی داشته است. در واقع، عوامل مهمی همچون ذهن هنرمند، شرایط زندگی و ساختار جامعه در ارتباط باهم سبب به وجود آمدن اثر می‌شوند. در صدر اسلام، اعراب مسلمان توجه زیادی به هنر نداشتند، لیکن پس از فتح سرزمین‌های هنر خیز و باتمدن، تحت تأثیر فرهنگ و هنر آن تمدن‌ها قرار گرفتند که یکی از این تمدن‌ها ایران بود. ایرانیان پیش از اسلام، هنر غنی و جهان بینی مذهبی و عرفانی داشتند؛ این سرزمین از روزگار کهن، دارای هنرمندان ماهر و زبردست بوده و آثار فاخر زیادی پدید آورده بودند، اما در بستر دین اسلام آثار هنری پدید آوردند که تبلور روح اسلام و عرفان در آن مشهود بوده، بر ذهن و روح مخاطبان تأثیر گذاشته و سبب اندیشیدن آن‌ها می‌شده است. همچنین ایرانیان مسائل اخلاقی، تربیتی و فرهنگی را همواره بخشی از هنر دانسته و این موارد را از طریق هنر اسلامی، وارد فرهنگ اسلامی کردند. آن‌ها در بستر شرایط جدید و پذیرفتن دین اسلام، آن بخش از ایده‌های خود را به فعل درآوردند که امکان عملی شدن در جامعه معاصر آن دوره را داشت و بدین ترتیب در رشد فرهنگ و هنر تمدن اسلامی نقش بزرگی ایفا کردند. اغلب هنرمندان ایرانی در حرفه خود مهارت تام داشتند و توسط خلفا و درباریان حمایت می‌شدند که این موضوع، امکان وقوع ایده هنرمند و میزان تأثیرگذاری هنر بر مردم جامعه را بیشتر می‌کرد. همین نکته هم راستا با دیدگاه شلر مبنی بر تأثیر متقابل هنر و جامعه بر یکدیگر در عین استقلال است؛ هنرمندان ایرانی ایده‌های خود را که پیرو دستورات اسلام بود و توسط جامعه و دربار حمایت می‌شد تألیف می‌کردند که این امر سبب پیشرفت فرهنگ و هنر اسلامی گشت.